

مفهوم و ماهیت حرز با رویکردی به سرقت‌های اینترنتی

حمید مسجد سرایی^۱، سید عباس تقوی^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۱۰/۲۵

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۱/۱۲/۱۱

چکیده

زمینه: پیشرفت فناوری و استفاده از رایانه و پیدایش دنیای سایبری در جهان امروز دارای پیامدهای مثبت و منفی فراوانی برای جهان بشری بوده است. از جمله پیامدهای منفی آن، پیدایش جرایم رایانه‌ای می‌باشد. این جرائم بر خلاف ظاهر آرام و بدون خون‌ریزی بسیار خطرناک بوده و مسبب جرایم بی‌شماری از جمله قتل و سرقت و... در سراسر جهان می‌شود. این جرائم همواره توسط گروهی از افراد متخصص به علم رایانه انجام می‌شود.

یافته‌ها: در مورد جرایم رایانه‌ای تعاریف متعددی ذکر شده است ولی در متون حقوقی ایران، نه در قانون تجارت الکترونیک و نه در قانون جرایم رایانه‌ای هیچ تعریفی از این مفهوم ارایه نشده است. یکی از جرایم مهم حوزه مذکور، سرقت اینترنتی است. در تمامی ادیان و جوامع سرقت، امری نامشروع بوده و مورد مجازات و کیفر شدید قرار می‌گرفته است. سرقت همچون سایر جرایم با تحول و تغییر و پیشرفت جوامع بشری تحول یافته و از صورت ابتدایی و ساده‌ی خود به شکلی بسیار پیچیده درآمده است.

نتیجه‌گیری: ماهیت جرم‌های کامپیوتری به مسئله‌ای پیچیده مبدل شده که در این مقاله سعی شده است ابتدا مفاهیم سرقت و حرز مورد توجه قرار گرفته و سپس مفهوم حرز در بستر جرایم رایانه‌ای با توجه به تعاریف انجام شده مورد بررسی قرار گیرد و امکان یا عدم هتک حدی در مورد حرزهای اینترنتی به بوتنه بحث گذاشته می‌شود.

واژگان کلیدی: سرقت، جرایم رایانه‌ای، سرقت رایانه‌ای، حرز.

^۱ استادیار دانشگاه سمنان.

^۲ کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی.

مقدمه

در خصوص جرایم رایانه‌ای در کشور ایران تا قبل از تصویب قانون جرایم رایانه‌ای هیچ قانون خاصی وجود نداشت. اما با توجه به گسترش حوزه *IT* مسئولین این حوزه و قانون‌گذار در فکر تهیه قانون مذکور افتادند. این قانون به مدت پنج در پیچ و خم متن اولیه لایحه جرایم رایانه‌ای و مرکز مطالعات توسعه قضایی گذراند. متنی که توسط تعدادی از دانشجویان و اساتید رشته حقوق و آشنا به فناوری اطلاعات با الگوبرداری از قوانین ملی کشورهای پیشگام و هماهنگ با کنوانسیون بین‌المللی مرتبط، نزدیک به هشتاد ماده تنظیم و از سوی قوه قضائیه به هیات دولت داده شد. این لایحه که مدتی را نیز نشست‌های تخصصی از سوی نهادهای مختلف به بوته نقد گذارده شد و متخصصین فناوری اطلاعات و ارتباطات و نیز حقوقدانان زیادی درباره آن به اظهارنظر پرداختند، حاصل کار؛ حذف و جرح و تعدیل نزدیک به نیمی از مواد لایحه مزبور بود که در ۲۵ خرداد ۱۳۸۴ به تصویب هیات دولت رسید و در نهایت در ۴ بخش و ۴۱ ماده در ۲۷ مرداد همان سال به مجلس شورای اسلامی ارسال شد. این قانون در تاریخ ۱۳۸۸/۳/۲۰ و توسط مجلس شورای اسلامی به تصویب رسید و هم‌اکنون در محاکم قضایی مجرا است.

بیان مسئله

واژه سرقت، کلمه‌ای است که اصالتاً عربی می‌باشد و از ماده سرق و از ترکیب از مصدر ثلاثی مجرد و باب سرقه به معنای برداشتن چیزی از کسی با حيله و فریب است (معلوف: ۳۳۱) و همچنین سرق، یسرق به معنای از او چیزی دزدید و کش رفت آمده است. در فرهنگ معانی فارسی سرقت به معنای بردن مال کسی در پنهان و با فکر فریب که صاحب مال خبردار نشود آمده است (معین: ۱۵۲۲) و همچنین سرقت را به معنای دزدیدن و دزدی کردن معنا کرده‌اند (دهخدا، ج ۷: ۳۱۸). در جایی دیگر سرقت را به معنای بردن چیزی با تردستی برداشتن و بلند کردن و به زور و سرعت از شخصی بردن بیان نموده‌اند (دهخدا، ج ۷: ۳۱۸). در زبان انگلیسی

واژه *Theft* (همان: ۱۱۹۶) به معنای سرقت به کار برده می‌شود. همچنین واژه *Steal*^۱ نیز در معنای برداشتن مال دیگری به طور پنهانی و بدون اجازه یا حق قانونی چیز متعلق به دیگری آمده است. در فقه اسلامی اعم از اهل سنت و امامیه تعریف جامع و واحدی در خصوص سرقت وجود ندارد. آنچه از فتاوی متون اهل سنت استنباط می‌شود این است که منابع اهل سنت به تقسیم سرقت، به سرقت حدی و تعزیری و سپس تقسیم سرقت حدی به سرقت صغری و کبری پرداخته است. سرقت کبری را معادل محاربه و قطع طریق و سرقت صغری را این چنین تعریف کرده‌اند: سرقت عبارت است از ربودن مال غیر که در حرز قرار دارد (سید قطب، ج ۲: ۸۸۳). در منابع فقه امامیه نیز تعریف جامعی از سرقت وجود ندارد و تنها واژه سرقت در مورد سرقت حدی کاربرد دارد و سرقت‌های تعزیری مصطلح به عناوینی چون اختلاس، استلاب و غیره شناخته می‌شود. تعاریف فقهای مشهور امامیه بیشتر در معرفی شخص سارق و شرایط وقوع سرقت حدی مختص و منعکس شده است از جمله در تعریف سارق آمده است: (السارق اخذ الشی علی جهه الاستخفا)^۲ اما بیشتر فقهای مشهور امامیه متأخر از تعریف سرقت و سارق خودداری و به بیان شرایط سرقت حدی پرداخته‌اند.

از جمله بیان شده است: (و يتعلق الحكم بسرقة البالغ العاقل بعد هتکه بلا شبهه ربع دينار او من الحزر قیمه سر من غیر مال ولده و لا سیده و غیر ماکول عام سنت).^۳ یعنی حکم بریدن دست تعلق می‌گیرد به سرقت کردن شخص بالغ و عاقل (مختار) از حرز پس از شکستن آن بدون شبهه ملکیت به اندازه ربع دینار یا بهای آن، بی آنکه صاحب آن بفهمد و مال دزدیده شده از غیر مال فرزند و مولایش باشد و کالای دزدیده شده، خوراکی در سال قحطی (مجاعه) نباشد.^۴ سرقت در معنای اصطلاحی با معنای لغوی آن تقریباً برابری دارد و فقهای امامیه اعم از متقدم و متاخر از جمله رهبر کبیر انقلاب اسلامی حضرت امام خمینی (ره) از بیان واضح سرقت

^۱ *Oxford advanced learners dictionary, 198: p66.*

^۲ ابن ادریس حلی، محمد. السرائر الحاوی التحریر الفتاوی، ج ۳، ص ۴۹۶.

^۳ مکی العاملی، محمد بن جمال الدین. لمعه دمشقیه، ج ۲، ص ۲۴۱.

^۴ زراعت عباس؛ مسجد سرائی، حمید. متون فقه ۴، ص ۱۶۹.

خودداری نموده‌اند. واژه سارق، در قرآن کریم در سوره مائده، آیه ۳۸ مورد استفاده قرار گرفته و حکم آن بیان شده است: (والسارق و السارقه فاقطعو ایدیهما جزا و بما کسبا نکلا من الله و الله عزیز حکیم) یعنی: دست مرد و زن دزد را به کیفر عملی که انجام داده‌اند، به عنوان یک مجازات اسلامی قطع کنید و خداوند توانا و حکیم است. فقهای امامیه به صورت اکثریت از تعریف سرقت خودداری نموده‌اند. به شرایط ایجاد و وقوع سرقت حدی پرداخته‌اند که از جمله می‌توان به نظر فقهای ذیل اشاره نمود: زین الدین الجبلی العاملی معروف به شهید الثانی از فقهای متقدم در شرح لمعه دمشقیه می‌فرماید: (و يتعلق بالحکم) و هو هنا القطع (بسرقة البالغ و العاقل) المختار (من الحرز بعد از هتکه) و ازاله (بلا شبهه) موهمه للملک عارضه السارق، او للحاکم، کما لو ادعی السارق ملکه مع علمه باطنا بانه لیس ملکه (ربع دینار) ذهب خالص مضروب بسکه المعامله اومقدار قیمه (من غیر مال ولده) ای ولد السارق (ولا) مال (سیده) و کونه (غیر ماکول فی عام سنت).^۱ یعنی: «در حکم سرقت که قطع می‌باشد، در مورد سرقت فرد عاقل و بالغ و مختار است که پس از گشودن حرز و زدودن آن بدون شبهه‌ای که بر سارق عارض شده باشد و موهوم مالکیت او باشد و یا شبهه‌ای که بر حاکم عارض شده باشد، مثل موردی که سارق با آن که می‌داند شی مسروق متعلق به او نیست ادعا کند که مال اوست به شرط آن که به مقدار یک چهارم دینار طلای خالص و ضرب سکه معامله بر آن خورده یا معادل آن ارزش داشته باشد و پنهانی صورت پذیرد، بدون آنکه مالک از آن آگاه باشد و به شرط آنکه مال دزدیده شده متعلق به فرزندش یعنی فرزند سارق و به سیدش نباشد و کالای دزدیده شده خوراکی در سال قحطی نباشد».^۲ در ادامه بررسی و تعریف اصطلاحی سرقت به سراغ قانون‌گذاری در ایران رفته، مشخص می‌گردد در قانون‌گذاری ایران و قبل از انقلاب شکوهمند اسلامی از تعریف سرقت خودداری است. قانون‌گذار ابتدا در سال ۱۳۰۴ اصطلاحات بعدی در سال ۱۳۵۲ که رونویسی از قانون ۱۸۱۰ فرانسه می‌باشد، در مواد ۲۲۲ الی ۲۳۲ به بحث سرقت اشاره کرده است و در ماده

^۱ جبلی عاملی، زین الدین. الروضه البهیة فی شرح اللعنه دمشقیه، ص ۵۰۹.

^۲ لطفی، اسد الله. مباحث حقوقی شرح لمعه، ص ۶۸۹.

۲۲۲ قانون‌گذار اشاره می‌کند: «هرگاه سرقت جامع شرایط مقررده نبوده ولی مقرون به تمام پنج شرط ذیل باشد جزای مرتکب حبس دائم می‌باشد». مقنن در این قانون از شرایط مقررده در شرع اسم به میان آورده است، ولی عملاً مجازاتی برای آن در نظر نگرفته و آنچه از سوابق به دست می‌آید، واژه شرع در این ماده به اصرار علمای حاضر بوده است. به هر ترتیب هر چند ۵۰ سال از عمر قانون مجازات عمومی گذشته بود ولی هیچ‌گونه مجازات شرعی که همان حد سرقت می‌باشد در کشور اجرا نشده است. در ادامه پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی ابتدا مقنن بر پایه مبانی شرعی و اسلامی در قانون حدود و قصاص و مقررات آن مصوب ۱۳۶۱/۶/۳ در ماده ۲۱۲ الی ۲۱۸ به سرقت حدی و شرایط آن پرداخت. در ماده ۲۱۲ این قانون برای اولین بار در سابقه تفنینی ایران جرم سرقت به شرح ذیل تعریف شده است: «سرقت عبارت است از این‌که انسان مال دیگری را به طور پنهانی برآید». این تعریف هرچند دارای اشکالات زیادی بود اما به هر ترتیب به عنوان اولین تعریف گام مهمی در سابقه قانون‌گذاری محسوب می‌گردد. پس از قانون مذکور قانون‌گذار مجازات اسلامی را تصویب نمود که طی آن در ماده ۱۹۷ الی ۲۰۳ به بحث راجع به سرقت حدی پرداخت. در این قانون نیز سرقت با تغییر جزئی در ماده ۱۹۷ مورد تعریف قرار گرفت این ماده اشعار می‌داشت: «سرقت عبارت است از ربودن مال دیگری به طور پنهانی».

تغییرات به وجود آمده در جهت اصلاح تعریف سرقت در قانون ۱۳۶۱ بود که از جمله می‌توان به حذف کلمه ربودن توسط انسان اشاره کرد. در سیر قانون‌گذاری مقنن در سال ۱۳۷۵ مجازات‌های تعزیری و بازدارنده را مطرح نمود و مواد ۶۵۱ الی ۶۶۷ به بحث سرقت و ربودن مال غیر اختصاص دارد که از همان ابتدا کاملاً مشخص بود که قانون‌گذار بین سرقت و ربودن مال غیر تفاوت گذاشته است. در این مواد هیچ تعریفی از سرقت تعزیری به میان نیامده است. قانون‌گذار در قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۹۲ مجدداً در ماده ۲۶۷ سرقت را تعریف و این گونه بیان می‌کند: «سرقت عبارت است از ربودن مال متعلق به غیر است». در این تعریف نیز اصلاحاتی نسبت به گذشته انجام شد و برخی کلمات نظیر پنهانی نسبت به قانون ۱۳۷۰ حذف

گردید. در ادامه تعریف اصطلاحی سرقت باید به نظریات دکترین و اساتید حقوق جزا اشاره کرد. آنچه که کاملاً مشهود است بیان تعاریف از سوی اساتید حقوق جزا در مورد جرم سرقت تا زمانی ادامه داشت و قابل استناد بود که قانون‌گذار راساً تعریفی از جرم سرقت بیان نکرده باشد. چرا که فصل الخطاب در هر صورت قانون است هر چند که به تعریف قانون‌گذار اشکالاتی هم وارد باشد، در راستای تعریف جرم سرقت تعاریف ذیل مطرح شده است:

۱- ربایش خدعه آمیز مال غیر (علی آبادی، ج ۱: ۴۸).

۲- ربودن مال منقول دیگری (محسنی: ۶۴).

۳- ربودن متقلبانه شی منقول متعلق به دیگری (پاد: ۳).

تعریف جرم رایانه‌ای:

یک تعریف عمومی، جرم سایبری را به عنوان هرگونه فعالیتی که در آن رایانه‌ها یا شبکه‌ها، ابزارها، هدف یا مکانی برای فعالیت تبه‌کاری هستند توصیف می‌کند (اکبری: ۳۱). در مورد جرائم رایانه‌ای تعاریف زیادی مطرح شده است. طبق تعریفی که سازمان ملل متحد از این نوع جرائم نموده، جرم رایانه‌ای می‌تواند شامل فعالیت‌های مجرمانه‌ای باشد که ماهیتی سنتی دارند اما از طریق ابزار مدرنی مثل رایانه و اینترنت صورت می‌گیرد. از طرفی دیگر متخصصان سازمان *OECD* تعریف متفاوتی از آنچه گفته شد ارائه داده‌اند. آنها معتقدند سوء استفاده از رایانه که شامل هرگونه رفتار غیر قانونی علیه داده‌ها و انتقال داده‌ها جرم اینترنتی محسوب می‌شود. از تعاریف ارائه شده می‌توان به این نتیجه رسید که حقیقتاً ماهیت جرم تفاوتی ندارد و این ابزار است که وقوع جرم در بستری جدید را فراهم می‌نماید. اما پیش از آن که بخواهیم در مورد جرائم رایانه‌ای به بحث بپردازیم باید وارد حوزه جرائم سایبر شویم. جرائم در فضای سایبر یا فضای سایبری به واسطه تغییرات سریع فناوری اطلاعات در قلمرو سیستم‌های رایانه‌ای و مخابرات امکان وقوع می‌یابند در این گونه جرائم تاکید بر رایانه نیست بلکه رایانه وسیله‌ای است که ابزار وقوع جرم قرار می‌گیرد که به آن نسل سوم جرائم رایانه‌ای نیز

می‌گویند. جرائم رایانه‌ای ناشی از توسعه روز افزون فناوری اطلاعات و ورود به عصر اطلاعات است که رایانه می‌تواند ابزار، هدف و موضوع ارتکاب جرم باشد و غالباً به دو دسته تفکیک می‌شوند. دسته اول دارای عناوین و توصیف‌های جزایی کلاسیک هستند؛ نظیر جعل رایانه‌ای، کلاهبرداری رایانه‌ای و جاسوسی رایانه‌ای که در این جرائم، رایانه به عنوان ابزاری برای رفتار مجرمانه به کار می‌رود. دسته دوم جرایم رایانه‌ای جدید می‌باشند و این جرائم ناشی از چگونگی بکارگیری فناوری اطلاعات هستند. جرائمی نظیر دسترسی غیر مجاز، اختلال در داده‌ها و سیستم‌های رایانه‌ای، هرزه‌نگاری این نوع جرائم جدید هستند. در هر دو دسته، موضوع جرم با فرض مال بودن و دارای ارزش بودن داده‌ها و اطلاعات: مال دیگران، امنیت، آسایش فردی، آسایش عمومی، اخلاق عمومی و حیثیت افراد است. عمومی‌ترین عنوان مجرمانه در حوزه فناوری اطلاعات «هک» است. در حقیقت اولین اقدام برای شروع یک جرم رایانه‌ای یا بهتر بگوییم رفتار قابل سرزنش در فضای سایبر دسترسی غیر مجاز به داده، رایانه، شبکه و به طور کلی هر سیستم رایانه‌ای است که مربوط به شخص دیگری باشد. این ورود غیر مجاز می‌تواند برای اطلاعات، داده‌ها، برنامه‌ها یا سیستم‌های رایانه‌ای غیر مجاز برای مرتکب، نشان دادن مهارت شخص، کسب مال مربوط به دیگری، اختلال و خرابکاری، جاسوسی و... باشد. این عمل فارغ از نیت مرتکب کاملاً یک رفتار قابل سرزنش و ناپسند است و نحوه ارتکاب این جرائم عبارتند از: ورود، تحصیل، حذف، اختلال، دستکاری و... در نبود قانون در عرصه سایبر همچون دیگر عرصه‌ها است. بررسی و معرفی رایانه از این جهت اهمیت دارد که در جرایم رایانه‌ای موضوع اصلی بحث را تشکیل می‌دهد. جرایم رایانه‌ای که در آنها باید کامپیوتر وجود داشته باشد، به دو دسته تقسیم می‌شوند:

- ۱- جرایمی که به طور مستقیم یک دستگاه رایانه یا سیستم‌های آن را هدف قرار می‌دهند، مانند: هک کردن و سابوتاژ.
- ۲- جرایمی که رایانه صرفاً محلی یا وسیله حادث شدن یک جرم است، مانند نمایش آگهی غیرمجاز و انتشار تصاویر مستهجن (بای: ۲۳).

تعریف سرقت رایانه‌ای:

قانون جرائم رایانه‌ای در ماده ۱۲ خود به جرم سرقت اینترنتی پرداخته و اشعار می‌دارد: «هرکس به طور غیر مجاز داده‌های متعلق به دیگری را بریاید، چنان‌چه عین داده‌ها در اختیار صاحب آن باشد، به جرای نقدی از یک میلیون (۱.۰۰۰.۰۰۰) ریال تا بیست میلیون (۲۰.۰۰۰.۰۰۰) ریال و در غیر این صورت به حبس از نود و یک روز تا یکسال یا جزای نقدی از پنج میلیون (۵.۰۰۰.۰۰۰) ریال تا بیست میلیون (۲۰.۰۰۰.۰۰۰) ریال یا هر دو مجازات محکوم خواهد شد». موضوع بزه سرقت رایانه‌ای، «داده»‌های رایانه‌ای هستند که برای احراز وقوع این بزه بر اساس ماده ۱۲ قانون جرائم رایانه‌ای حتماً داده‌ها مذکور باید متعلق به غیر باشند. خواه داده‌های دارای ارزش مالی باشند مثل اطلاعات یک برنامه رایانه‌ای و خواه نباشند مانند یک مقاله و خواه دارنده داده خودش آنها را پدید آورده باشد مانند طراحی یک برنامه و یا این‌که آن داده را از دیگری خریداری نموده و یا از طریق قانونی بدست آورده باشد. داده‌ای که متعلق به دیگری است باید در رایانه او یا جایی که به طور قانونی مکان قرار گرفتن داده‌های آن فرد است، باشد بنابراین اگر کسی نوشته دیگری را که بطور آزاد در اینترنت هست، بارگزاری کند و دریافت نماید، سارق نیست ولی اگر کسی مقاله دیگری را از رایانه وی بریاید، حتی اگر متن آن مقاله در اینترنت و به طور آزاد، دسترس‌پذیر باشد، عمل وی قابل مجازات است. فعل مادی سرقت رایانه‌ای همچون سایر سرقت‌ها، ربودن است. آن چه مفهوم ربایش را می‌سازد، دست اندازی به مال دیگری یا از آن خود کردن بدون خشنودی دارنده آن است. یعنی همین که کسی مال دیگری را بدون رضایت وی بدست آورد رفتارش، ربایش است. ربودن داده هم به معنای دست‌یابی بدون اذن به داده دیگری است که یا با روگرفتن است یا با برش انجام می‌شود. روگرفت یا کپی باید در فضای اینترنت انجام گیرد. اگر کسی به سامانه دیگری که با کدها و رمزهای رایانه‌ای محافظت و غیر دستیابی شده، نفوذ کرده و داده یا اطلاعات را یافته و آنها را بروی کاغذ بنویسد، مرتکب بزه دسترسی غیرمجاز شده است، نه بزه سرقت رایانه‌ای. برش داده باید به نحوی صورت گیرد که فرد مرتکب داده را از جایگاه خود برداشته و به جای دیگری چه

رایانه و یا وسایل حامل داده نظیر فلش و دیسکت بفرستد، مرتکب در سرقت رایانه‌ای باید عالم باشد که داده از آن دیگری است، مرتکب ربایش رایانه‌ای باید عامدانه عمل ربایش داده‌ها را انجام دهد.

حرز در رایانه و فضای سایبر

در ایران قبل سال ۱۳۸۰ قانون خاصی در زمینه مبارزه و برخورد با جرایم رایانه‌ای به صورت مخصوص و اختصاصی وجود نداشت و مقنن کمی دیر به تصویب قانون، اقدام به جرم‌انگاری جرائم خاص رایانه‌ای و سایبری اقدام نمود و این قانون هم اکنون مبنای به کیفر رساندن مجرمان اینترنتی می‌باشد. حرز به نظر نگارنده مفهومی کاملاً عرفی دارد و باید این معنا در بستر زمان توصیف شود، چه بسا در زمان ظهور اسلام ناب محمدی (ص) در شبه جزیره عربستان یک اتاق ساده و با قفل معمولی یک حرز بسیار مستحکم محسوب می‌شد و اگر سارق آن را هتک و مرتکب سرقت می‌گردید، قطعاً با احتساب سایر شرایط به مجازات قطع دست محکوم می‌شد. اما در حال حاضر با گذشت حدود ۱۴۰۰ سال و با پیشرفت روزافزون فناوری و بوجود آمدن سیستم‌های مختلف، دیگر یک اتاق معمولی نمی‌تواند حرز عرفی مناسب بسیار مستحکم محسوب شود و چنان‌چه فردی مالی نظیر جواهرات را در آن قرار دهد، عملی بی‌خردانه را انجام داده، زیرا حرز مناسبی برای آن قرار نداده است. در دنیای امروز که حجم بالای داده‌ها و اطلاعات حرف اصلی را در دنیا اقتصاد و معاملات جهانی می‌زند، یقیناً حفظ و نگهداری از این داده‌ها مقوله‌ای بسیار مهم است و حفظ و حراست از آن‌ها به صورت یک شغل تخصصی درآمدی و گروه‌های خاصی به عنوان متخصص در این حوزه فعالیت می‌کنند. از طرفی چون همواره منافع اقتصادی برای بشر جاذبه دارد گروهی با سوء استفاده از همین ابزارهای علمی اقدام به سرقت این اطلاعات و داده‌ها می‌نمایند و در برخی از موارد مسائل امنیتی و جاسوسی چاشنی این‌گونه ربودن‌ها می‌باشد. حال این سؤال مطرح است که با توجه به مفهوم عرفی حرز و تغییر

آن در بستر زمان آیا این حراست تخصصی از داده‌ها که شامل مجموعه‌های از کدها، رمزها، گذر واژه‌ها و غیره است؛ برای آنها حرز می‌باشد؟

پاسخ‌های متعددی به این سؤال داده شده است و موضوع مقالات متعددی قرار گرفته اما از آنجا که فصل‌الخطاب در هر صورت قانون است و همه تفاسیر باید در چارچوب قانون انجام شود؛ پاسخ‌های قابل قبول است که در قاب مذکور باشد. آنچه قبل از این تفسیر مهم می‌نماید این تذکر است که این موضوع درباره قوانین جزایی بوده و همواره باید اصول حقوق جزا در آن رعایت شود، زیرا هر تفسیر نابجایی ممکن است موجب هتک حیثیت مال، جان و آزادی افراد گردد. حال با عنایت به قانون اخیرالتصویب که در تعریف حرز بیان می‌نماید: «حرز عبارت از مکان متناسبی است که مال عرفاً در آن از دستبرد محفوظ می‌ماند»^۱ باید آن را بررسی کرد. پیش از آن، توجه به چند کلمه در قانون لازم است. اولین کلمه‌ای که ذهن را مشغول می‌نماید «مکان» است و آیا مکان باید ملموس باشد؟ به نظر نگارنده، کلمه مذکور را باید در اصل تعریف و پشتوانه عرفی و منطقی آن تفسیر نمود. با این توضیح به نظر می‌رسد فضای سایبر را می‌توان مکان محسوب نمود. کلمه بعدی «مال» است که با توجه به ارزش ریالی و قابل تقویم بودن آن به وجه رایج و فروش برخی از داده‌ها در مال بودن آن نباید شک داشت. چرا که لاقبل به صورت غیر مستقیم می‌تواند ارزش مالی داشته باشد. چنان‌که برخی از فقها در تعریف مال و تعیین حدود آن بسیار موسع به این مسئله نگاه کرده و هر چیزی را که با آن یکی از نیازهای افراد بشر تامین گردد، مشمول عنوان مال دانسته‌اند. کلمه آخر «دستبرد» است که به نظر نگارندگان، این کلمه از باب غالب به جهت انجام سرقت بیشتر با دست است. اما قانون‌گذار به این اکتفا نکرده و در گامی جدید هتک حرز را نیز تعریف کرده است و بیان می‌دارد: «هتک حرز عبارت از نقض غیر مجاز حرز است که از طریق تخریب دیوار یا بالا رفتن از آن یا بازکردن یا شکستن قفل و امثال آن محقق می‌شود». به نظر می‌رسد قانون‌گذار با بیان این مثال‌ها قصد در تاکید مادی

^۱ ماده ۲۶۹ قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۹۲.

بودن حرز داشته و حتی کاربرد کلمه «امثال» نیز به هتک‌های مادی اشاره داشته است. این تعریف باعث گردیده تا نتوان هتک حرز کدها را درز زمره هتک حرزهای حدی آورد. بنابراین از آنجا که قانون باید به نفع متهم تفسیر شود؛ نمی‌توان هتک حرزهای اینترنتی را در حال حاضر مشمول سرقت‌های حدی دانست. زیرا به نظر می‌رسد قانون‌گذار فقط به هتک‌های مادی نظر داشته است و تنها مجازات مذکور در ماده ۱۲ قانون جرائم رایانه‌ای قابل اجرا است.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

پس از بررسی مفهومی سرقت و حرز و تاکید بر این مطلب که حرز در تمام ادوار تاریخی و قانون‌گذاری مفهومی کاملاً عرفی بوده و تفسیر از مفهوم آن برعهده عرف گذاشته شده است. از طرفی بزه ربودن یا سرقت نیز عملی مذموم و با واکنش شدید اجتماعی در همه ادوار بوده در این مقاله سعی گردید این نکته مورد تاکید قرار گیرد که ادعای شکستن حرزهای رایانه‌ای که شامل کدها، رمزها و غیره می‌باشد؛ کمتر از شکستن قفل یک گاوصندوق نیست. زیرا همواره افراد در رایانه شخصی یا فضای سایبری اطلاعات و به طور کلی داده‌هایی دارند که گاهی دارای ارزش مالی یا حیثیتی بسیار زیادی است. مثلاً فرمول یک دارو که در یک رایانه یا پست الکترونیک (ایمیل) وجود دارد، ممکن است ارزش چند میلیونی داشته باشد و فردی که با سوء استفاده از علم خود و با فاصله‌ای بسیار دور اقدام به شکستن و هتک قفل‌های رایانه‌ای و سپس سرقت این داده‌ها می‌نماید ممکن است عمل وی به همان اندازه خطرناک بوده که یک سارق در جامعه اقدام به یک سرقت با شرایط حدی می‌نماید، پس در صورت امکان باید این موضوع مورد توجه دست مرجع قانون‌گذاری و دستگاه قضا قرار گیرد و با وجاهت بخشیدن قانونی به چنین موضوع مهم و حساس، اولاً پاسبان و حافظ اطلاعات مردم بوده و ثانیاً با وضع مجازات‌های مشخص و دقیق، راه ورود افراد فرصت طلب و سودجو را به حریم شخصی افراد ببندند.

فهرست منابع

- ابن ادریس حلی، محمد. السرائر الحاوی التحریر الفتاوی، ج ۳.
- ایمان، عباس. فرهنگ اصطلاحات کیفری، ج ۱.
- بای، حسینعلی. بررسی فقهی حقوقی جرایم رایانه‌ای.
- یاد، ابراهیم. جزوه‌ی حقوق جزای اختصاصی.
- جبلی‌العالمی، زین‌الدین. الروضه البهیة فی شرح المعه الدمشقیه.
- جعفری‌لنگرودی، محمدجعفر. ترمینولوژی حقوقی.
- دهخدا، محمد، فرهنگ دهخدا، ج ۷.
- زراعت‌عباس، حمید. مسجد سرایی، متون فقه ۴.
- علی‌آبادی، عبدالحسین. حقوق جنایی، ج ۱.
- عمید، حسین. فرهنگ عمید.
- قطب، سید. فی ضرال القران، ج ۲.
- گلدوزیان، ایرج. بایسته‌های حقوق جزای اختصاصی ۱-۲-۳.
- مارکو، گری (۱۳۸۹). جرایم سایبری: راهنمایی برای کشورهای در حال توسعه (مرتضی اکبری، مترجم). تهران: پلیس فتا.
- محسنی، مرتضی. کلیات حقوق جزا.
- معلوف، لوئیس. المنجد فی اللغة والاعلام.
- معین محمد. فرهنگ معین.
- مکی‌العالمی، محمدابن جمال‌الدین. لمعهد مشقیه، ج ۲.
- میر محمد صادقی، حسین. واژه‌نامه جزا.